

Miten tiede on vastannut yhteiskunnallisiin haasteisiin?

Taiteen ja kulttuurin tutkimuksen näkökulmia

Tuuli Lähdesmäki

doi.org/10.23995/tht.122863

Suomen Akatemia järjesti sidosryhmilleen "Tiede ja tutkimus tulevaisuuden menestystekijöinä: Tieteen tila" -tilaisuuden Helsingissä 14.10.2022. Tilaisuuteen kutsuttua kahta tutkijaa pyydettiin pohtimaan puheessaan oman alansa näkökulmasta, miten tiede on vastannut yhteiskunnallisiin haasteisiin. Tämä teksti on puheeni, jossa pohdin tieteen vaikuttavuutta taiteen ja kulttuurin tutkimuksen näkökulmasta.

Avainsanat: Yhteiskunnalliset haasteet, tutkimuksen vaikuttavuus, resilienssi, reaktiivisuus, proaktiivisuus, tieto, vuorovaikutteiset ja osallistavat menetelmät, sivistys

Me tutkijat alasta riippumatta jaamme samat tieteen isot päämäärät – pyrimme ratkaisemaan maailmassa havaitsemiamme ongelmia ja tekemään osaltamme maailmasta paremman paikan lisäämällä tietoa ja ymmärrystä maailmasta. Kaikkein kiperimmät ja laaja-alaisimmat ongelmat ovat sellaisia, joiden ratkaisemiseen tarvitaan eri tieteenalojen näkemyksiä, osaamista ja yhteistyötä. Mielestäni on myös olennaista huomata, miten kiperät ongelmat kytkeytyvät toisiinsa ja ovat samanaikaisesti sekä globaaleja että koskettavat yksilöitä – kuten ilmastonmuutos, luontokato, sodat ja konfliktit, epäoikeudenmukaisuus, eriarvoisuus, osattomuus, syrjintä, ihmisten ja yhteisöjen pahoinvointi, empatian puute, ja niin edelleen. Näen, että näiden ongelmien ratkaisussa tieteen täytyy tarttua sekä globaaleihin makrorakenteisiin että vaikuttaa yksilöihin ja heidän ajatteluunsa ja toimintaansa.

Humanisteilla ja erityisesti taiteen ja kulttuurin tutkijoilla on tärkeä rooli näiden ongelmien ratkaisemassa kielen, kuvien, kokemusten ja tunteiden tutkimisen osalta. Taide ja kulttuuri ovat tiloja, joissa tuotetaan ja jaetaan kertomuksia ja merkityksiä maailmasta. Tällaisen tutkimuksen rooli korostuu nykyajassa, joka on erilaisten kuvien, äänimaailmojen, merkkien ja tarinoiden virtaa ja on sitä varmasti yhä enenevästi tulevaisuudessa. Taiteen ja kulttuurin tutkimuksen lähtökohtana on tuottaa syvällistä ymmärrystä kulttuurisista merkityksistä, tarkastella merkitysten muodostumista ja tehdä kulttuurisista ilmiöistä perusteluja tulkintoja.

Taiteen ja kulttuurin tutkimuksessa on pitkä perinne vallan käytön ja valtarakenteista johtuvan eriarvoisuuden ja epätasa-arvon kriittiseen analyysiin. Tutkijoiden laaja joukko on jo vuosikymmenien ajan nostanut esiin, millä tavalla eri ihmisryhmiä ja heidän identiteettejään, kulttuuriaan ja kulttuuriperintöään on esitetty ja millaisia kertomuksia niistä on kerrottu taiteessa, kulttuurissa ja mediakuvastoissa, ja miten nämä esittämisen ja kertomisen tavat ovat voineet olla stereotypisoivia, ulossulkevia tai syrjiviä. Tämän

kriittisen tutkimuksen vaikutus yhteiskuntaan on tuntunut itsestäni melko hitaalta, mutta olen iloinen siitä, miten viime vuosien useat globaalit yhdenvertaisuutta korostavat kansalaisliikkeet ovat vahvistaneet tämän tutkimuksen antia. Muutoksen voi huomata esimerkiksi mediakuvastojen ja kulttuuristen kertomusten sisältöjen monimuotoistumisesta ja siinä, miten erilaisten vähemmistöjen ja heikommassa tai haavoittuvassa asemaassa olevien ihmisten tarinoista on tullut entistä näkyvämpiä ja arkisempia. Muutos näkyy myös monien yritysten ja yhteisöjen julkilausutuissa arvoissa, jotka korostavat esimerkiksi kulttuurista moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Tämä kriittinen tutkimus on vaikuttanut myös siihen, miten ymmärrämme kulttuurin osana kestävästä kehityksestä ja kulttuuriperintötyön tulevaisuutta ja hyvinvointia luovana tekijänä – ei siis vain menneisyyttä käsittelevänä asiana. Nämä näkemykset ovat huomioitu viime vuosina laajasti muun muassa kotimaisissa ja kansainvälisissä kulttuuria koskevissa strategisisä linjauksissa. Näistä esimerkkejä ovat tänä vuonna julkaistu Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma¹ ja juuri lausuntokierroksella ollut ehdotus Suomen uudeksi kulttuuriperintöstrategiaksi². Eurooppalaisia esimerkkejä ovat muun Euroopan komission kulttuuriperintöä koskevat eurooppalaiset toimintalinjaukset³ ja EU:n urbaani strategia⁴.

1 Valtioneuvosto, Kohti kestävästä arkkitehtuuria: Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022–2035, valtioneuvoston julkaisu 1 (2022), <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-508-5>.

2 Valtioneuvosto, Kulttuuriperintö voimavarana kestäväälle tulevaisuudelle ja hyvälle elämälle: Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030, opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 17 (2022), <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-795-6>.

3 European Commission, European framework for action on cultural heritage (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019), <https://data.europa.eu/doi/10.2766/949707>.

4 European Commission, The Urban Agenda for the EU in Action, <https://www.urban-agenda.eu/>.

Kun puhumme yhteiskunnallisista haasteista ja tieteen annista niiden ratkaisemiseen, emme voi olla törmäämättä resilienssin käsitteeseen. Usein ajatellaan, että tieteen yhtenä yhteiskunnallisena tehtävänä kasvattaa resilienssiä eli lisätä ihmisten, yhteisöjen ja yhteiskuntien kykyä toimia muuttuvissa olosuhteissa ja selviytyä erilaisista häiriöistä tai kriiseistä. Tällainen selviytyminen voi olla sekä reaktiivista että proaktiivista. Samoin tutkimuksen suhde yhteiskunnallisiin haasteisiin voi olla negatiivisiin muutoksiin reagoivaa ja perustua muutoksiin liittyvien akuuttien ongelmien ratkaisemiseen. Suhde voi olla myös proaktiivinen, jossa tutkimuksen tavoitteena on tuottaa positiivista muutosta – esimerkiksi muutosta oikeudenmukaisempaan ja yhdenvertaisempaan yhteiskuntaan. Kriittisessä kulttuurintutkimuksessa vaikuttavuus on usein nähty juuri proaktiivisuutena: tutkija on myös yhteiskunnallinen keskustelija, joka nostaa esiin aiheita ja ilmiötä, joihin hän katsoo tarvittavan muutosta.

Tiede vastaa yhteiskunnallisiin haasteisiin tuottamalla monipuolista tutkittua tietoa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tätä tietoa välttämättä hyödynnettäisiin haasteisiin vastaamisessa. Paljon tietoa on jo olemassa, mutta haasteet sen kun pysyvät. Olemmeko siis kohtaanto-ongelman äärellä? Iloksemme voimme todeta, että yhä useammat tieteen ulkopuoliset toimijat ja päätöksentekijät pyrkivät toimimaan tiedeperustaisesti ja hyödyntämään tutkittua tietoa. Vastaavasti korkeakouluissa tutkijoilta edellytetään yhteiskunnallista vuorovaikutusta. Jotta tämä kättely onnistuu, kummankin osapuolen täytyy ojentaa kättä.

Näitä kädenojennuksia – siis tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta – tapahtuu jatkuvasti. Tutkimuksen vaikuttavuus ei ole välttämättä sellaista, että se voitaisiin välittömästi havaita tai todentaa jollakin mittarilla. Etenkin humanistisen tutkimuksen kohdalla on syytä kysyä, mitä sen vaikuttavuus oikeastaan tarkoittaa. Väitän, että usein tutkimuksen vaikuttavuus

ymmärretään hyvin kapeasti, esimerkiksi pelkästään bibliometrisina viittausmäärinä. Samoin tietokannat, jotka mittaavat tutkimuksen vaikuttavuutta päätöksentekoon, voivat olla ongelmallisia. Tutkimuksen maininta esimerkiksi jossain virallisessa linjauksessa ei vielä tuo esiin, miten tutkimuksen tulos siirtyy käytäntöön, jos siirtyy.

Tutkimus voi vaikuttaa yhteiskuntaan monella tavalla. Haluan lopuksi nostaa esiin kaksi tapaa, jotka korostuvat etenkin humanistisessa tutkimuksessa. Monilla humanistisilla aloilla tutkimusta tehdään vuorovaikutuksessa tutkittavien ihmisten tai yhteisöjen kanssa, jolloin tutkimuksen vaikutus voi olla – monella tapaa – välitöntä. Humanistisessa tutkimuksessa on pitkä perinne vuorovaikutteisten ja osallistavien tutkimusmenetelmien, kuten etnografian, toimintatutkimuksen tai taidelähtöisten menetelmien, käytöstä. Usein tällaisissa tutkimusotteissa tutkittavat ihmiset huomioidaan kanssatutkijoita: he osallistuvat heitä koskevat ymmärryksen tuottamiseen. Väitän, että omakin tutkimukseni on ollut kaikkein vaikuttavimmillaan tehdessäni tutkimusryhmäni kanssa laajaa etnografista tutkimusta eurooppalaisten kulttuuriperintöasian tuntijoiden parissa⁵ tai työskennellessäni tutkimushankkeessa⁶, jossa luotiin empatiataitoja harjoittava kulttuurisen lukutaidon oppimishjelma, jota toteutti hankkeen kuluessa noin 10 000 lasta ja nuorta eri maissa.

5 Kyseessä on Euroopan tiedeneuvoston vuosina 2015–2020 rahoittama EUROHERIT-hanke (Legitimation of European cultural heritage and the dynamics of identity politics in the EU, <https://www.jyu.fi/euroherit>). Tuloksista esim. Tuuli Lähdesmäki, Viktorija L.A. Čeginskas, Sigrid Kaasik-Krogerus, Katja Mäkinen ja Johanna Turunen, *Creating and Governing Cultural Heritage in the European Union: The European Heritage Label* (London: Routledge, 2020).

6 Kyseessä on Euroopan komission Horisontti2020-ohjelmasta vuosina 2018–2021 rahoittama DIALLS-hanke (Dialogue and Argumentation for Cultural Literacy Learning in Schools, <https://www.dialls2020.eu>). Tuloksista esim. *Dialogue for Intercultural Understanding: Placing Cultural Literacy at the Heart of Learning*, toim. Fiona Maine ja Maria Vrikki (Cham: Springer, 2021).

Kaikkein tärkein tapa, jolla humanistinen tutkimus vastaa yhteiskunnallisiin haasteisiin, on sen tarjoama laaja-alainen sivistys, joka välittyy yhteiskuntaan tutkimuksen, koulutuksen ja tieteen popularisoinnin kautta. Vuoden 2016 Tieteen tila -raportissa tunnistetaan neljä erilaista tieteen yhteiskunnallista roolia: ensimmäinen näistä on tiede maailmankuvan ja sivistyksen rakentajana.⁷ Tämä on nähdäkseni humanistisen ja etenkin taiteen ja kulttuurin tutkimuksen keskeisin anti: lisätä ymmärrystä siitä, millaisille käsitykselle ihmisestä ja maailmasta menneisyys ja nykyisyys ovat rakentuneet, ja lisätä ihmisten ymmärrystä itsestään ja muista ihmisistä osana menneisyyden jatkumoa ja ympäröivää maailmaa.

FT, YTT **Tuuli Lähdesmäki** on taidehistorian, kriittisen perinnöntutkimuksen sekä alue- ja kulttuurintutkimuksen dosentti ja työskentelee taidehistorian apulaisprofessorina Jyväskylän yliopiston musiikin, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella. Lähdesmäki johtaa Suomen Akatemian rahoittamaa HERIDI-hanketta (<http://r.jyu.fi/heridi>).

7 Tieteen tila 2016, toim. Anu Nuutinen, Anssi Mälkki, Katri Huutoniemi ja Johanna Törnroos (Helsinki: Suomen Akatemia, 2016), 36, https://www.aka.fi/globalassets/2-suomen-akatemia-toiminta/2-tietoaineistot/aka_tieteen_tila_yksi.pdf.